

Indira Šabić

Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli

NOMINA AGENTIS ET PROFESSIONIS U OJKONIMIMA BOSNE I HERCEGOVINE

Sažetak

U članku autorica analizira ojkonime Bosne i Hercegovine u kojima su *nomina agentis* i *nomina professionis* bili motivi u procesu imenovanja. Na primjerima je pokazano kako nazivi zanimanja i profesija obavljaju funkciju ojkonima. Utvrđuje se koji su zanati i druge djelatnosti najčešće korišteni u tvorbi ojkonima, kojim tvorbenim postupcima i koliko su strane riječi imale udjela u procesu ojkonimizacije. Prateći primjere ojkonima u značenju *nomina agentis et professionis*, autorice su nastojale definirati modus imenovanja i načine kako su Bosanci i Hercegovci stoljećima stvarali i stvorili vlastitu ojkonimiju, jedno od bitnih obilježja jezika i vlastite posebnosti.

Ključne riječi: onomastika, toponimi, ojkonimi, *nomina agentis*, *nomina professionis*, profesionalni identitet, prostorni identitet

1. Uvod

Dok jezik postoji da bi svjedočio prošlost kakva je bila, književnost je tu da prošlost pretvara u novu stvarnost. Vraćajući prošlo kakvo je nekoć bilo, Branko Ćopić pripovijetkom *Posljednji kalajdžija* (1980) pred nas uvodi staroga kalajdžiju, koji preko pedeset godina obilazi sela i kalajiše bakarno posuđe, i živi uvjeren da je i samo nebo od čistog bakra jer od vrijednijeg ne može biti. Ljutit na nebeskog kolegu, kalajdžiju, što je po tako lijepoj bakarnoj kupoli udario neki plavi kalaj, zbog čega presveta božija čerga neodoljivo podsjeća na odvratno fabričko plavo posuđe – vrhunac svake prevare, stari kalajdžija aludira na transformacijske procese domaćega gospodarstva koji su aneksijom Austro-Ugarske Monarhije domaći prostor uključili u industrijalizacijske procese, eliminiravši mnoge zanate. A, kad je u Prvom svjetskom ratu, iscrpljena Austrija zaredala da po selima kupi bakarne tepsije, sahanе i bakračе ne bi li s njima dobila bitku, za Ćopićeva kalajdžiju to je prvi znak smaka svijeta. Najzad, pošto iz Drugog svjetskog rata izvuče živu glavu, zatiče se u tuđem i nepoznatom svijetu, gdje kalaja nema ni za lijeka, gdje se bakarno posuđe više ne pravi, a i ono nešto što ga je još od starine ostalo, bolje da ostane prešućeno, jer se našlo tek da podsjeti na to da se nekad živjelo, kućilo i kalajisalo (Ćopić 1980).

Posljednji kalajdžija je uspjela alegorija za izumiranje starih obrta, ujedno je opsesivna misao koja čovjeka prati dok prolazi mjestima čija imena evociraju na stare zanate i rađaju mentalne predodžbe ‘ovako je bilo i ovako se jelo i pilo prije nego sam se rodio’, o načinima življenja i po pravilima od kojih smo se davno odvikli. Uglavnom, u tim naseljima nema više ničег što bi funkcionalnošću ulijevalo povjerenje da su nekad bila obrtnička, pa moramo ostati zahvalni jeziku – imenima, koja ulijevaju više povjerenja. Kako bi Ćopićev kalajdžija aluzivno govorio: „ne bi ljudi džabe psovali nebo kalajisano, da tu nešto nema“.

U tom čudnom spoju nas koji još uvijek jesmo, i imena preostalih iz prošlosti, i možda pokojeg materijalnog ostatka, kreću se ljudi kroz život i svoja naselja, kojih je zbog trenda iseljavanja sve manje. Iz tog spoja proizišla je i istraživačka potreba da na jednome mjestu obuhvatim imena naselja koja svjedoče da nekada u Bosni i Hercegovini ništa nije bilo tako dragocjeno kao rad njezinih žitelja u osjećaju *svoj na svome*.

Budući da su ojkonomi nosioci značajnih informacija jezične, povijesne i kulturne prirode nekoga kraja, tako bosanskohercegovačka ojkonomija, kao svojevrsni *synopsis historiarum*, obuhvata stoljetni život Bosanaca i Hercegovaca, svjedočeći njihovu raznorodnu, dinamičnu i bogatu ekonomsku tradiciju. Kao potvrde da su njihovi žitelji nosioci raznolike i plodne tradicije,

ojkonimi profiliraju Bosance i Hercegovce kao aktivan i energičan narod, višestoljetne zanatlije, poljoprivrednike, trgovce i poduzetnike različitih oblika obrta, koji su ostavili neizbrisiv trag u ojkonomiji i uopće toponimiji svoga kraja. Upravo se u tome, kao u ogledalu, vidi važnost naziva mjesta jer „pretvaraju fizičko-geografsku stvarnost u povijesno i društveno iskustvo“ (Tilley 1994:18) i iz razloga što su „najvažnija značajka nacionalnog i prostornog identiteta“ (Saparov 2003:179). S tim u vezi, prateći ojkonime, npr. *Bačvani*, *Bardaci*, *Drvar*, *Kazanci*, *Gunjaci*, *Kovači*, *Lončari*, *Mesari*, *Ovčari*, *Sarači*, *Sedlari*, *Tabaci*, *Zlatari* i dr., moguće je potvrditi visoku razinu razvijenosti gospodarstva Bosne i Hercegovine, koja je rezultat kako prirodnogeografskih tako i društvenih procesa i stanja svijesti njezinih žitelja. Kao značajkama nacionalnog i prostornog identiteta, ojkonomi motivirani gospodarskom djelatnošću su utoliko važniji u bosnističkim istraživanjima, pa ih je upravo ta istraživačka potreba definirala predmetom analize u ovome radu.

Istraživački korpus je oblikovan nad publikacijama *Sistemi/sustavni spisak općina i naseljenih mjesta Bosne i Hercegovine* (2013), *Abecedni spisak naselja u SFRJ. Promjene u sastavu i nazivima naselja za period 1948–1990* (1991), *Imenik naseljenih mjesta u SFRJ* (1985), *Stanovništvo Bosne i Hercegovine. Narodnosni sastav po naseljima* (1995) i terenskim radom. U odnosu na tradicionalno, najčešće intuitivno sastavljenim korpusom, ovako oblikovana paralelno korpusna građa je jamčila više mogućnosti: pored savremenih podataka koji su pouzdani i iskoristivi u onomastičkom radu, bogato postavljen onomastički resurs otvorio je mogućnost primjene metode usporedbe, odnosno dijahrono promatranje slijeda povijesnog razvoja bosanskohercegovačkih ojkonomi u značenju *nomina agentis et. professionis*. U znanju da se transformacijom bosanskohercegovačkoga gospodarstva feudalne organizacije iz osmanskog doba aneksijom Austro-Ugarske Monarhije, domaći prostor uključio u nove administracijske i industrijalizacije procese, i da je isto prouzročilo iščezavanje mnogih zanimanja i zanata, valjalo je doći do potvrde kako je to utjecalo na domaću ojkonomiju. O tome svjedoče „Promjene u sastavu i nazivima naselja za period 1948–1990.“ (*Abecedni spisak naselja u SFRJ* 1991) i „Promjene u naseljima i općinama u odnosu na stanje Popisa 1981“ (*Stanovništvo BiH. Narodnosni sastav po naseljima* 1995), u kojima je zabilježeno redukovanje ojkonomi *agentis/professionis* npr. *Puškari*, ušlo u sastav naselja Cazin; *Sudari*, pripojeno naselju Prijaci; *Tabačka Ravan*, pripojeno naselju Sarajevo; *Kalajiši*, sa naseljem Bare pripojeno naselju Vozuća; *Ribari*, pripojeno naselju Cvilin; *Sedlari*, pripojeno naselju Miloševići; *Čampari*, pripojeno naselju Đalovići; *Vinarići*, pripojeno naselju Goražde, itd., ali i nastajanje novih ojkonomi koji

su svjedočili naprednije poslovne karakteristike, npr. *Termoelektrana*, novo naselje nastalo izdvajanjem dijela naselja Kujavče. A kako su u publikaciji *Sistemska/sustavna spisak općina i naseljenih mjesta Bosne i Hercegovine* (2013) unesena naseljena mjesta prema podacima Agencije za statistiku BiH, Federalnog zavoda za statistiku i Republičkog zavoda za statistiku Republike srpske, koja se prema državnim propisima smatraju naseljenim mjestima i koja se kao takva vode u evidenciji, u korpusu ovoga rada obuhvaćena su i pojedina naselja i zaseoci koji se na terenu i u živoj riječi smatraju naseljenim mjestima.

2. Naselja imenovana motivima domaće radinosti

Bilo da je seljak koji se bavi oko svoga konja ili magarca, radnik koji obrađuje zemlju ili kamen pored građevine, ribar koji izvlači mrežu ili rudar ruda – svi su oni, kako je Ivo Andrić u knjizi *Staze, lica, predjeli* opisao, „čutljivi i dostojanstveni, povijeni nad svojim radom, kao da ga griju svojim dahom i svojom krvlju“ (1989: 143), neposredno stvarali i naselja. Hotimice, ta su naselja imenovali motivima svoje radinosti, uporedo stvarajući državne identifikatore – gospodarsku i jezičnu sliku prostora Bosne i Hercegovine, njezin lokalni identitet. Savremena lingvistika je prepoznala ulogu takvih imena, njihov veliki značaj i dobrobit. Na ovaj način, prilazeći ojkonomima i konsultirajući doonomastičke podatke, poseban interes odražavaju specifičnosti zanimanja prvih doseljenika, onih ljudi koji su nekada, u dalekoj prošlosti, bili osnivači naselja, i koji se u svojim novim zvanjima potvrđuju u ojkonomskim osnovama kao motivi koji su poslužili u procesu ojkonomizacije. Tako je u ojkonomima moguće prepoznati veze između društveno-ekonomskih i lingvističkih pojava, veze jezika ne samo s kulturom kao takvom, već i s ukupnošću pojava privrednoga života u ovom slučaju bosanskohercegovačkoga kolektiva.

3. Mjesni podvig u ojkonomiji

Budući da su ljudi u potrazi za boljim životnim uvjetima za stanište birali mjesta izložena suncu i vegetaciji, koja pružaju uvjete za poljoprivredu i stočarstvo, upravo su geomorfonimi najprije postajali ojkonomi, tj. imena naselja. Tako geomorfološka terminologija u onomastici kontinuirano postoji od srednjega vijeka do danas i predstavlja najstariji sloj slavenske toponimije. Međutim, kako su Bosanci i Hercegovci u utvrđenim naseljima spoznali vlastite

potrebe, i to da im rad znači egzistencijalnu osnovu opstanka a zatim i stjecanje dohotka uopće, za svakoga onog ko je razvio svoj zanat i živio od njega govorilo se da *ima kruh u svojim* rukama, svojim su radom kao vrijedonosnim motivom počeli imenovati prostor oko sebe. Naime, kako su vlastitim predodžbama utvrdili da su stekli odgovarajuća znanja, sposobnosti i vještine, usavršavanjem su rad pretvorili u *zanimanje*, što je zapravo značilo ‘posao koji se obavlja radi stjecanja sredstava za život’. Tako su Bosanci i Hercegovci stekli značajna uvjerenja o sebi i vlastitoj profesionalnoj ulozi u zajednici. A kako su uvjerenja ta koja uvjetuju promjene u identitetu i društvu uopće, preko profesionalnih identiteta domaći je narod počeo imenovati naselja. Tako su metonimijskim konceptom DIO ZA CJELINU, nastali ojkonimi u kojima *profesija jednoga dijela stanovnika* označuje *cijelo naselje*, što opet nije proizvoljno, već je prema kognitivnoj lingvistici određeno ljudskim kulturnim iskustvom: zbog lakše orijentacije u prostoru, ljudi su mjesta imenovali prema značajkama na njima. A u ovoj vrsti imenovanja, značajka je prevazilazila geografska obilježja objekta imenovanja i prelazila na ljude koji su naseljavali objekt i aktivno djelovali na njemu.

4. Zanatske djelatnosti u osnovama ojkonima

Zanatske djelatnosti, tj. rad na proizvodnji proizvoda zanatskim metodama bio je rasprostranjen u Bosni i Hercegovini u različito vrijeme, različitim intenzitetom i uspjehom: najprije u domaćoj – kućnoj radinosti, potom zanatskim radionicama, zatim četvrtima naselja i diljem naselja. Na teritoriji Bosne i Hercegovine je moguće obujmiti više stotina zanata koji su se tijekom prošlosti aktivno razvijali. Iako su sami bili preteče industrijske proizvodnje i tehnološkog razvitka, vremenom su se pod utjecajem industrijalizacije, gasili širom bosanskohercegovačkoga područja. Međutim, iščezavanje nije umanjilo činjenicu da su zanati stoljećima, kao egzistencijalna osnova opstanka pojedinca, obitelji i zajednice, poprimili posebnu društvenu težinu jer su poticali ekonomsku vitalnost i održivost cijelih naselja. Takav razvoj bosanskohercegovačkoga gospodarstva temeljen je još u srednjem vijeku, kada je srednjovjekovna Bosna njegovala razvijeno gospodarstvo i trgovačke odnose s Dubrovnikom, poza-mašno izvozeći meso, krzno, vunu, sol, srebro i druge rude.

Često su ojkonimi imenovani preko naziva rude i drugih realija vezanih za rudarstvo (Srebrenica, Olovo, Ugljevik, Tuzla i sl.), koji su u direktnoj vezi s geografskim obilježjima područja. Na to obraćaju pažnju arheolozi dokazima

da su prije više od hiljadu godina naši preci znali da vade rude i, topeći ili meljući ih, da prave od njih svakojake potreštine. Kroz tu pretvorbu zanati su postali plodan motiv u ojkonomizaciji, jer su jačanjem i razvojem rudarstva u Bosni i eksploatacijom metala, povukli za sobom i povećanu djelatnost bosanskih zanatlija, a oni kroz profesionalni identitet utjecali na jezičnu sliku prostora imenujući mjesta preko svojih zanimanja. Prvotni se zanati u Bosni vežu za seosko gospodarstvo i podmirivanje potreba zemljoradnje, a posebice stočarstva, u vidu izrađivanja ručnog alata i drugog oruđa. Tako je temeljem najranijega trebovanja, kovački zanat utvrđen najstarijim i najraširenijim u srednjovjekovnoj Bosni. A kako je rat pojava koja usudno prati čovjeka u njegovoj povijesti, kovači su se, pored oruđa, usredotočili na izadu oružja, pa su punih ruku posla kovali štitove, mačeve, strijele, vrhove kopalja i sl. Tako su upravo ta zanimanja bila plodan motiv u procesu ojkonomizacije: *Kopljevići, Kopijari, Puškari i Sabljari*. Međutim, nisu svi oružari nužno proizvodili, „sarajevski puškari, pa i dupovački, nisu nikada pravili puške, nego su ih samo opremali (kundačili) i popravljali“ (Hadžijahić 1972: 90). Otuda ojkonomi *Kundići i Kunduci*. U Sarajevu i Gradačcu je bilo toliko tufekčija – puškara, da su gradski dijelovi, kao unutargradska naselja, dobijali nazive po ovom starom zanatu: *Tufekčije*. Budući da je bosanskohercegovačka prošlost u većem dijelu ratna, a uz to i da je u društvu prakticiran lov te pojedinačne i grupne igre gađanja, izgledno je da su u Bosni i Hercegovini izrazito proizvodili strijele za luk (*sagitte manuales*), osobito uzme li se u obzir da su šumski predjeli bili valjana dispozicija za razvoj streličarstva. Tako bi se prema očekivanju, u bosanskohercegovačkoj ojkonomiji trebali potvrditi ojkonomi motivirani ovim zanatom, kako je to u regionu, npr. *Strelac* kod Novog Mesta u Sloveniji, *Strelci* kod Kičeva u Makedoniji i kod Ptuja u Sloveniji, *Strelari* u kruševačkom okrugu u Srbiji, *Strelec* u Međimurju te *Strelečko* kod Siska u Hrvatskoj. Mate Šimundić navodi ijekavski oblik ovoga ojkonomima *Strijelovci* u kraju oko Foče u Bosni i Hercegovini, iako savremeni popisi naselja ne bilježe istoimeno naselje (Šimundić 1982: 243). Uz mogućnost da je došlo do preimenovanja naselja kao što je to slučaj s ojkonomom kod Foče, treba istaći i „bit psihologije imenovanja: da se ne imenuje po onom čega je mnogo, već po onom što je netipično, izuzetno da bi upravo stoga na određenom terenu bilo razlikovno“ (Šimunović 1976: 190).

Tercijarno, kovačima su nazivani klesari, odnosno ljudi koji su urezivali ornamentiku i natpise na kamene nadgrobne spomenike – stećke. Bez obzira na šta su usmjerili svoju proizvodnju, kovači su motivirali sljedeće ojkonime kao kovačke zanatske centre: *Kovači, Kovačevo Polje, Kovačevo Selo, Kovačevac*,

Kovačevci, Kovačevići. Treba istaći i sljedeće: kako se zemlja motikom mogla kopati ali ne i temeljito prevrtati, upravo je razvoj kovačkoga zanata omogućio zaokret u usavršavanju poljoprivrede i uvjeta života. Mogućnosti oranja, zahvaljujući kovanim željeznim ralima, doprinijele su bogatijoj žetvi. Ovaj preokret i novi uvjeti dovest će do radikalne izmjene u društvu: izvjesna je radna snaga, oslobođena iscrpljujućih obaveza prema zemlji, mogla da se okrene zanatstvu, i sve više specijalizaciji u pojedinim zanatima. Tako su pored kovačkoga zanata, u zemlji plodnog tla, izdržljivih konja, gdje krave daju dosta mlijeka a ovce mnogo vune, nastajali i širili se drugi zanati koji su podmirivali razne potrebe stanovništva, poput krojača, kožara, lončara, grnčara, stupara, mlinara i dr. Jedna od najstarijih djelatnosti vezana je za glinarstvo, odnosno oblikovanje i pečenje gline na visokim temperaturama, pri čemu su nastajali materijali za građevinske svrhe ili grnčarski proizvodi. Kako je bosanskohercegovačko tlo posebice bogato glinom, isto je predstavljalo i valjanu dispoziciju za razvoj grnčarstva. I dok su u nekim naseljima koja su imala tragove gline, ljudi u sekundarnome zanimanju izrađivali grnčarije samo za potrebe jednog domaćinstva, naselja bogata glinom su postala pravi grnčarski centri, dok su se njihovi stanovnici afirmirali kao grnčari, tj. grnčarski obrtnici, kojima je grnčarstvo bilo primarno zanimanje. Kao bliskoznačnica grnčarstvu, razvijalo se i tradicijsko lončarstvo, kao umijeće izradbe posuda i sličnih predmeta od gline. Proizvodilo se srodno posuđe od drveta unutar također jednog od najstarijih obrta u Bosni i Hercegovini – bačvarstva. Raznolikost obrta koji su se pojavljivali u prošlosti utjecali su i na ojkonomsku raznolikost u vezi s naseljima čija su imena motivirana gospodarskom djelatnošću. Tako su u ovome radu utvrđeni ojkonomi: *Bačvani, Bakrač, Bardaci i Lončari*.

Međutim, i prije potrebe za dopremanjem i skladištenjem namirnica i druge robe, u seoskome gospodarstvu su vodili računa o pripremanju i proizvodnji namirnica. Tako je nastao osebujan fond *instrumentum domesticum*, kao fond predmeta nad kojima je čovjek radeći, služio domaćinstvu. To se posebice odnosilo za procesuiranje hrane, tj. mljevenje žitarica i drugih namirnica, u domeni mlinarstva i stuparstva. Taj rad je oblikovao ime naselju *Stupari*, posredno preko ‘stupara’ koji su izađivali stupe kao dubene drvene ili klesane kamene posude s tučkom, koje su višestruko služile za: 1. ljuštenje i drobljenje žita ili pravljenje brašna; 2. preradu odnosno cijedenje jabuka; 3. u ručnoj preradbi tekstilne sirovine, za obrađivanje lana i konoplje (Filipović 1969: 74).

Neizostavane su u domaćinstvu bile vuna i koža, te su u ne tako davnoj prošlosti bile među najvažnijim proizvodima koji se uzimaju od životinja. Od vune i kože izrađivani su različiti odjevni, kućni i predmeti u poljoprivredi

i stočarstvu. U cijelosti, sva odjeća i obuća bila je od vune i kože, kao i različita pokrivala za ljude i stoku. Vuna je bila prirodan i kvalitetan izolator koji je garantirao toplinsku izolaciju potkrovlja, zidova i podova. Tako se unutar vunovlačarstva, najrije razvilo zanimanje pucara u značenju «osoba koje češljaju vunu», što je motiviralo ojkonom *Pucari*, a s vremenom usljed povećanja proizvodnje razvijene su i radionice vunovlačare, koje su radile na pogon vode, slično vodenicama. Rast i lakoća pripreme sirovine, uvjetovala je širenje tzv. gunjarstva, odnosno popularnost zanimanja gunjara – onih koji prave gunjeve, tj. vunene pokrivače i odjeću (usp. Jahić 2011: 116). Zanimanje je moguće prepoznati u osnovama ojkonom *Gunjaci*, *Gunjače*, *Gunjačići*, *Gunjani*. Uporedo, ojkonom *Guber*, u istočnome dijelu Bosne i Hercegovine, vjerovatno je tvoren prema imenici *guber* u značenju ‘pokrivač otkan od vunenih otpadaka’, ali i ‘onaj koji pravi takva pokrivala’. Za nalaganje jastuka i jorgana služila je i dlaka koja se strugala s kože prilikom njezine obrade. Oni koji su se bavili struganjem dlake s goveđe, ovčijie i kozije kože zvali su se sagrdžije ili strgači, čime su motivirani ojkonomi *Strgači*, *Strgačina* i *Strgonice*. A kako su brojni zanati bili vezani za obradu i pripremu kože, kožarstvo je motiviralo i ojkonime *Tabaci*, *Tabanci*, *Tabana* i *Sarači*, posredno iz bliskoznačnica: *tabaci* su se bavili obradom kože u radionicama koje su nazivali *tabhane*, dok su *sarači* pravili i prodavali razne predmete od kože (usp. Škaljić 1989: 549, 593), kao što su torbe, remenje, i razni predmeti iz opsega stočarstva.

Budući da je stočarstvo bilo osnovna i najtipičnija privreda bosanskohercegovačkih sela, stočari kao ljudi koji se bave uzgojem ili tovom stoke, nakon što su osigurali veću moć proizvodnje, uže su se profilirali kao ovčari, volari, svinjari, itd. Prema zanimanju lokalnoga stanovništva i naselja su često imenovana principom kategorijalne preobrazbe – naziv zanimanja je postalo ime naselja. Tako su nastali: *Ovčari*, *Volari*, *Svinjarevo*, *Svinjašnica*, *Ribari*, *Ribarići*, *Bačci*, *Stanari*. U posljednjem primjeru, ojkonom aludira na profil *stanara* kao člana zadruge koji bi sa svojom porodicom odlazio na polje koje je bilo udaljeno od naselja i tu se starao o govedima, konjima i drugoj stoci. On bi prihod od stoke slao u selo, a otuda dobivao druge namirnice (brašno i dr.). Stanar je gajio i kokoši, ćurke, guske i patke. Slično je i sa zanimanjem *kolibara*: „Dok su bile čifluk-sahibije (begovi), ako je seljak-čifčija imao više zemlje, morao je mnogo da daje begu na ime trećine. Da bi to izbjegli, neki su napuštali kuće u selu, pa bi sa nešto stoke otišli u šumu“ (Filipović b1969: 125, 224). Tako su imenovali *Gornje* i *Donje Kolibe*.

A kako je način prehrane stanovništva uvjetovan krajem, društvenim i historijskim prilikama u kojima živi, plodna zemlja je hranila biljke, životinje i

ljude, te je utjecala i na prehrambene navike ljudi koji su sebi mogli priuštiti tri dnevna obroka, obilnija u vrijeme težih poljoprivrednih radova. Zbog izrazite i visoke hranidbene vrijednosti, meso je bilo dragocjen dodatak ishrane u rijetkim prilikama. Tako je iz potrebe i imućstva nastalo i zanimanje mesara, a jednako i istozvučni ojkonim *Mesari*.

Budući da je konj bio nužan na bojištima, njivi, šumi, putu i kulturi, odnosno iskorištavan kao pokretačka vojna snaga, za obradu zemlje, vuču, putovanje, zabavu (indirektno kao motiv narodnih kazivanja i direktno u najtecanjima), pojava konjogojstva bila je predvidiva kao i zanati koji su se razvili u svrsi timarenja i jahanja konja. Otuda i ojkonimi *Konjoder*, *Samari* i *Sedlari*.

Međutim, prije nego se razvila većina ranije istaknutih zanimanja, čovjek je postao graditelj. Nakon što je iskoračio iz svoga prvotnog prebivališta – bilo kojeg prirodnog zaklona, iz potrebe je najprije utvrdio prostu gradnju, a potom je ovaj interes nastavio razvijati do danas, kroz odraz gospodarskoga blagostanja i moći. Za gradnju prvih objekata korištena je sirovina iz blizine, koja je bila lako dostupna: zemlja, kamen, drvo, slama i sl. Nakon drveta i slame, ljudi su uz opeku i crijep, kao prve umjetno proizvedene i ujedno prve čvršće i trajnije gradivne materijale koji su nastali radi zaštite od opasnosti požara i drugih nepogoda, utvrdili novo zanimanje – opekarstvo. Budući da su Rimljani u graditeljstvo uveli pečenu glinenu ploču – opeku, ta je inovacija preuzeta međucivilizacijskim kontaktima koji su podrazumijevali i razmjenu dostignuća, u ovome slučaju nove tehnike gradnje. Ova angažiranost čovjeka na vlastitu ognjištu utjecala je i na imenovanje naselja *Crepljani*. Slijedom razvoja manufakture, usavršen je moderni razvoj opekarstva u ciglarsku industriju. To je, u relativno bliskoj prošlosti, motiviralo ojkonim *Ciglane*, kao službeni naziv naselja od preko 5000 stanovnika u jednome dijelu Sarajeva, gdje je 1879. godine austrijski poduzetnik August Braun otvorio prvu ciglanu za potrebe izgradnje novih sarajevskih stambenih blokova.

Šumski obrt nije bio predodređen samo za sječu drva, već i za njihovo paljenje kroz tzv. zanimanje pepelarstva. U pepeljarima, odnosno kotlovima, pepelari i nadpepelari su lužili i skupljali pepeo. Majstori pepelarstva su često znali pored ili u šumi napraviti naselja tzv. kolibe. Tako je nastalo i naselje Pepelari kod Zenice, u podnožju planine Tvrtkovca. O tome su ostala i svjedočanstva u literaturi: „U prvoj polovini 19. veka, pre Omer-paše, eksplatisane su cerove šume i po Spreči i okolini radi izrade potaše, i tada je uništena mnoga cerova šuma. Pok. Đokan Đorđić sa Capardi slušao je nekog Fabijana i Miška od tih pepeljara. Po tim pepeljarima zove se i danas mesto Nemačke Kolibe, a kod Vlasenice, negde u Cerskoj, ostalo je njihovih kazana“ (Filipović 1969b: 29).

Kako je nesavjesno krčenje šuma zbog drvodjelstva, pepelarstva ili drugih razloga, poprimilo karakter pustošenja, i postalo neusporedivo s površinom ili gustoćom šumskih zemljišta u predindustrijskom razdoblju, padala je i proizvodnja pepela. Tako ojkonom *Pepelari* ostaje kao spomen na ovo zanimanje i s historijskoga stanovišta vrijedan spomen.

Nakon pojedinačne analize ojkonomi su okupljeni u *Tablici 1.* u kojoj su uz ojkonomie prikazani podaci o vrstama zanimanja koja su poslužila u tvorbi. Uz primjere ojkonomi navedene su kratice općina u kojima su ojkonomi potvrđeni, dok su značenja kratica navedenih u tablici navedena u prilogu na kraju ovoga rada.

Tablica 1. Zanatske i druge uslužne djelatnosti u osnovama ojkonomi

Nomina agentis et professionis	Značenje	Ojkonom
bačijanje	‘čuvanje stoke na paši’	Bačci (GO), Bačevići (MO), Bačići (MI)
bačvarstvo	‘izrada drvenih posuda’	Bačvani (KD)
grnčarstvo / lončarstvo	‘izrada glinenih posuda i predmeta’	Bardaci (TES), Lončari (BUS, GA, DŽ, US)
vunovlačarstvo	‘obađivanje vune od sirovine do materijala za reprodukciju’	Pucari (KD), Gunjaci (MI), Gunjače (KI), Gunjačići (GO), Gunjani (KR)
klesarstvo	‘obrađivanje, rezanje i drugo umjetno oblikovanje kamena ili drveta’	Nedžarići (SA)
kolibarenje	‘čuvanje stoke na paši ili uzgajanje drugih životinja mimo zajedničkog naselja’	Gornje i Donje Kolibe (BR)
kotlarstvo	‘izrada velikih, dubokih posuda za kuhanje na otvorenoj vatri’	Bakrači (ZV)

Nomina agentis et professionis	Značenje	Ojkonim
kovanje	‘izrada proizvoda od metala, najčešće željeza’	Kovači (GO, ŽI, KI, RU, TO), Kovačevo Polje (PR), Kovačevo Selo (TZ), Kovačevac (BUS, JEZ), Kovačevci (GL, DE), Kovačić (LI), Kovačevići (DV, CA)
kožarstvo	‘obrađivanje kože od sirovine do materijala za reprodukciju’	Tabaci (LU), Tabanci (ZV)
lopatarstvo	‘izrada oruđa kojim se ručno povlači utovar i istovar tereta’	Lopare (LO)
mlinarstvo	‘prerada žitarica za daljnju prehrambenu namjenu’	Mlinište (MG), Suvare (GL)
opekarstvo	‘izrada oblikovanjem, sušenjem i pečenjem smjese glinenoga materijala, pijeska i vode, materijala za zidanje’	Crepljani (HA), Crijep (VIŠ), Ciglane (SA)
oružarstvo	‘izada i održavanje oružja’	Kopljevići (MG, RO), Kopijari (VAR), Kundići (TR), Kunduci (FO), Puškari (CA), Sabljari (BUG), Tufekčije (GDČ)
pepelarstvo	‘izrada pepeljike, pepela ili potaše za potrebe dalje izrade stakla ili sapuna’	Pepelari (ZE)
ribarstvo	‘uzgoj, lov i prodaja ribe’	Ribari (KO), Ribarići (ILŠ)
samardžiluk	‘izrada samara – drvenog, teretnog sedla koje se stavlja na tovarne konje’	Samari (VAR)
saračluk	‘izrada i prodaja raznih predmeta od kože’	Sarači (KLS)
sepetarstvo	‘izrada košara’	Sepetari (TZ)
streličarstvo	‘izrada strijela za lov, sport ili kao oružje’	Strijelovci (FO)

Nomina agentis et professionis	Značenje	Ojkonim
stočarstvo	‘uzgoj i prodaja stoke’	Ovčari (KO), Volari (ŠI), Svinjarevo (VIS, KI), Svinjašnica (ZA), Stanari (DO)
stuparstvo	‘izrada pomagala za ljuštenje i drobljenje žitarica ili voća’	Stupari (LU, MG, ŠE, KL,), Stuparići (VIS)
zlatarstvo	‘izrada i prodaja predmeta, uglavnom nakita, od zlata’	Kujundžijevići (RO), Zlatari (RU)

5. Trgovinske djelatnosti u osnovama ojkonima

Proces razvoja trgovine pokazuje da ona predstavlja stjечиšte životnog i povijesnog iskustva jasno pokazuje proces njezina razvoja, osobito uzme li se u obzir da prvotni oblik trgovine, izgrađen na ljudskom nagonu za preživljavanjem kroz načelo prirodne razmjene dobara, nije nimalo glatko prerastao u oblike nomadske, karavanske, i nimalo brzo i stabilno u oblike trgovine kakve danas imamo. Naime, kada je domaći čovjek počeo proizvoditi više dobara nego što je mogao potrošiti, višak robe je stvorio uvjet za razvoj razmjene, a povećanje ponude i potražnje trgovinu je učinilo složenijom i putujućom, budući da su trgovci nosili robu od mjesta do mjesta i prodavali je. Vremenom je ovaj oblik trgovanja dovoljno razrađen, na čelu karavana jahao je ‘kramar’, a iza njega su išli natovareni konji jedan za drugim. Kramar se u ovoj ulozi pojavio u značenju vođe karavane ili trgovca raznom robom. Ta je uloga, kao *nomina agentis*, poslužila kao motiv ojkonimima *Kramari* i *Kramer-Selo*.

Premda putovanje nije bilo ni izbliza ugodno kako jeste danas, nego praćeno nepogodama, prirodnim i ljudskim – pljačkama, ovakvo karavansko je intenziviralo daljnji razvoj gospodarstva, što je naposljetku stacioniralo mjesta robne prodaje – utvrđene su lokalne tržnice i sajmove. Iako je trgovina još u antičkim grčkim gradovima bila stacionirana, organizirana oko glavnog trga, u rimskim gradovima imala je karakter tržnica u uličicama (Segetlija 2002), a kod nas je tek u srednjovjekovnome periodu prešla u višu fazu – dogovorenu sajamsku trgovinu – „organizirani sastanci u svrhu trgovanja. Takvi sastanci su sajam, vašar, panađur i slično; oni se obično održavaju jedanput ili dvaput godišnje u blizini utvrđenih gradova, značajnijih crkava... a kao posljedica općeg

ekonomskog razvoja nastaje i potreba povećanja robne razmjene. Zbog toga se sastanci u svrhu trgovanja održavaju sve češće, da bi se konačno uveo sistem nedjeljnih trgova (tjedni ili nedjeljni sajam, trg, pijaca, pazar i sl.) ...najveću korist od ovakve organizacije su dobili profesionalni trgovci, koji su se sada mogli u pojedinim mjestima duže zadržavati, podizati skladišta trgovačke robe pa osnivati i stalna naselja” (Anđelić 1963: 180).

Ono što je preživjelo iz ove prastare trgovačke razmjene i prodaje na terenu Bosne i Hercegovine još i danas se može opaziti u trgovima u nekim ruralnim sredinama, te u oblicima ojkonomima. Nije rijedak slučaj da bosanskohercegovačko naselje nosi ime kao marker nekadašnjega oblika trgovanja koje su ljudi realizirali na njegovoj površini. Otuda ojkonomi *Trgovište*, *Tovarište*, *Nedjeljišta*, *Petkovac*, *Pazarić*, *Vašarište*, *Vašarovići*.

Jednako kako u ovome ojkonomiskome nizu kroz semantiku ojkonomima možemo pratiti da trgovina ne stagnira u svom razvoju, tako su i istraživači „koji se bave pitanjima nastanka i razvoja naših srednjovjekovnih gradova ustanovili da razvojni luk nastanka gradskih sredina svoj početak temelji u potrebi za razmjenom dobara, odnosno iz potrebe da se prvenstveno trguje, a zatim i skladišti roba koja je predmet trgovanja. Međutim, upravo ova potreba za skladištenjem robe uslovljavala je i da se trgovci sve više zadržavaju na mjestima gdje je u jednom danu u sedmici održavan pazar, stvarajući na taj način trgoe. Ovaj proces ostao je zabilježen i kroz toponime, jer su ovakvi trгови ili trgovišta (u latinskoj terminologiji nazivani *mercato*, *mercatum*, *mercado*) imena dobijali po danima kojima je održavan pazar. Eklatantni primjeri naziva trgovišta prema danu u kojem se održavao pazar zabilježeni su kroz slučajeve *Nautornika* u Vrhbosni, naselja *Sride*, te *Četvrtkovišta*” (Dedić 2015: 164).

U savremenoj ojkonomiji motiv trgovačke aktivnosti svjedoče primjeri *Trgovište*, *Pazarić*, *Vašarište*, *Vašarovići*, skladištenja robe *Tovarište*, *Tovarnica*, sistem nedjeljnih trgova *Nedjeljišta* i *Petkovac*. „Naziv Pazarić a kasnije i naseljeno mjesto takvog imena nastaje u vrijeme osmanske vlasti u BiH, a sam naziv je mogao nastati od riječi ‘pazarište’ što u prevodu znači *trgovište*. Po tome se može smatrati da se u to vrijeme ovdje odvijala karavanska trgovina. Zahvaljujući jačanju Sarajeva kao ekonomskog, trgovačkog, vojnog i političkog centra, gubi na značaju srednjovjekovna raskrsnica puteva u Smučkoj, a pojavljuje se Pazarić kao najvažnija raskrsnica karavanske trgovine. Prvo spominjanje naziva Pazarić nalazimo u defteru iz 1604. godine u kojem se poistovjećuje selo Ljubučić i Pazarić... Pazar Ljubučić najvjerovatnije čini novodoseljeno zanatsko stanovništvo, dok je staro ratarsko stanovništvo ostalo nastanjeno u

podnožju Bjelašnice” (*Opširni popis Bosanskog sandžaka* iz 1604: 221. prema Aladžuz 2017: 119–120).

Ojkonomi koji su inspirirani trgovinom prikazani su u Tablici 2, uz navedene kratice općina u kojima su potvrđeni.

Tablica 2. *Trgovinske djelatnosti u osnovama ojkonomima*

Nomina agentis et professionis	Značenje	Ojkonim
kramarstvo	‘kramar je vođa trgovačke karavane, poslije trgovac raznom robom’	Kramari (TR), Kramer Selo (RO)
trgovina	‘djelatnost kupovanja i prodaje robe’	Pazarić (HA), Trgovište (NG), Vašarište (ZE), Vašarovići (LJU)
nedjeljno trgovanje	‘trgovišta prema danu u kojem se održavao pazar’	Nedjeljišta (VL), Petkovac (NG)

6. Neke tvorbene značajke ojkonomima u značenju *nomina agentis et professionis*

Dok imenice kategorije *nomina agentis* imaju značenje vršioca radnje, *nomina proffessionalia* označavaju zanimanje, zbog čega ih je ponekad teško razgraničiti, osobito u kontekstu ovdje definirane teme. Naime, ako se uzme u obzir da se prvi čovjekov angažman odvijao dugo u domaćoj radinosti, da su tako u spontanosti nastajali mnogi proizvodi kao *instrumentum domesticum*, i da su se na tim profilima rada, u kontekstu sekundarnoga zanimanja, temeljili prvi zanati koji će desetljećima a neki i stoljećima poslije utemeljenja preći u zanatske radnje, odnosno u zanimanja, jasno je da je kroz govor o prošlosti teško razlučiti ova dva pojma. U tom slučaju, čini se prikladnim referirati na promišljanja Svetozara Nikolića o ovoj temi:

Nomina agentis имају два своја лексички јасно одвојена и издиференцирана модалитета у зависности од тога да ли се дато лице карактерише према стварном извршавању дате радње у датом временском моменту или се пак човек одн. лице карактерише

по томе што неку радњу врши стално, по опредељењу, позиву, способности и сл. У овом другом случају – *nomina agentis* се реализују, односно лиферују речи комплексној – чисто лексичкој – категорији тзв. имена занимања (*nomina professionalis, nomina officii*) (Nikolić 1966–1967: 34).

Tako je u većini primjera koji su obuhvaćeni ovim radom, *nomina agentis et professionis* ostvarena kao primarno značenje ojkonima koji su ostvareni uglavnom u množinskim oblicima, sufiksalne tvorbe u značenjskoj skupini *vršilac radnje*, uvijek u muškome rodu, iako je nužno istaći da su većinu predmeta iz opusa *instrumentum domesticum*, nad kojima je čovjek radeći, služio domaćinstvu, izrađivale upravo žene, u sklopu svoga svakodnevnog posla u kućanstvu. Unatoč tome, sufiksacija se u ojkonomima ostvarila sufiksima *-ač, -ar, -čija/-džij(a)* u množinskim oblicima: *Bakrači, Kovači, Sarači, Kopijari, Kramari, Lončari, Puškari, Sabljari, Sepetari, Stupari, Zlatari, Tufekčije*.

Iako je većina ojkonima ovoga tipa u množinskome obliku (nastala od množine u značenju kolektiva, odnosno principom: *Kovači* ‘mjesto koje su naselili ljudi koji se bave kovačkim zanatom’), manji broj primjera ostvaren je u obliku jednine, npr. *Kovačevo Polje, Kovačevo Selo*, svjedočeći ojkonime koji nas ostavljaju u dilemi radi li se o značenju kolektiva ili o naselju koje „pamti” samo svoga rodonačelnika. Potrebno je istaći da je razvoj ove ojkonimske strukture bio dvosmjernan, u smjeru singularizacije primarnih pluralnih oblika i pluralizacije primarnih singularnih oblika. Mjesta koja su imenovana na ovaj način, ostvarivši patronimičku funkciju, primala su imena rodova koji su u njima živjeli. Budući da su primarne seoske organizacije bile usko razvijene, „u tako maloj primarnoj rodovskoj skupini oblik broja bio je u potpunosti semantički neutralizovan, jer nije bio u opoziciji prema drugom mogućem značenju, npr. u naselju *Belić* živjeli su samo *Belići*” (Lubaš 2002: 179). Tome u prilog ide i činjenica da su se ranije i rodovska imena, prezimena ili obiteljski nadimci, javljali u jednini. Tako su u izvorima iz XVIII stoljeća potvrđena imena bosanskih plemićkih rodova u jednini uz identičan naziv mjesta njihova porijekla npr. *Kovačić de Kovačić* (Rosandić, prema Lubaš 2002: 178). Da s oprezom treba prilaziti svakome ojkonomu, njegovoj tvorbi i semantici, svjedoči i ojkonom *Pisari*. Naime, savremeni službeni ojkonomi su nastajali iz ranijeg neslužbeno imenovanog naseljenog prostora. Tako se za naselje *Pisari* i njegovo imenovanje da izravno tumačiti da je bilo sjedište opismenjenih ljudi, možda srednjovjekovnih dijaka koji su klesali natpise na stećcima, međutim,

imenovanje je ipak poteklo od jednoga stanovnika „koji je bio pismen, i bio pisar kod begova Hasića” (Filipović 1969b: 121).

U nekim je primjerima značenje *nomina agentis* ostvareno kao sekundarno značenje ojkonima. Zapravo su takvi ojkonimi u trenutku ojkonimizacije svoje značenje ostvarili u dvije kategorije: *nomina loci* i *nomina agentis*. U ojkonimskoj strukturi, preko sufika *-ište* / *-išta* zabilježeno je značenje ‘mjesto na kojemu se što nalazi ili na kojemu se odvija kakva radnja’, i pri tome nužno označava otvoreni prostor. Srednjovjekovna je Bosna postala trgovački aktivna upravo na otvorenome prostoru, jer se na trgovima i poljima razvijala trgovina, doprinoseći razvoju naselja. Otuda i ojkonimi *Nedjeljišta*, *Tovarište*, *Trgovište*, *Vašarište*.

7. Etimologija ojkonima

Zahvaljujući dugoj i burnoj povijesti koja svjedoči interferiranje i supostojanje različitih jezika, kultura i običaja, Bosna i Hercegovina ima vrlo bogatu i heterogenu ojkonimiju. Toj raznolikosti naročit doprinos je dala dugogodišnja vladavina Osmanskoga Carstva (1455–1878), jer su tokom tih 423 godina formirana mnoga naselja orijentalnih uzora: u selima, a osobito u gradovima podignute su građevine: osim kuća za stanovanje, građeni su hanovi, dućani, definirani sokaci i trgovi, a isti su očekivano, vrlo često nazivani posuđenicama iz orijentalnih jezika. U sumarnoj analizi obrađenih riječi, Abdulah Škaljić u rječniku *Turcizmi u srpskohrvatskome jeziku* (1989) navodi 286 riječi u značenju zanati, zanatlije, zanatski alat i sprave, što kontekstualno govori o raslojenosti ovog leksičkoga sloja. Uvjetovana izvanjezičnom zbiljom, i imena mnogih naselja su nastala u osmanskome periodu, i pri tome su bila izvedena iz nekoga orijentalizma, npr. Kazazi (< tur. *kazaz*, *kazzaz* < ar. *qazzāz* – staklar; trgovac staklom), Tabaci (< tur. *tabak*, *debbāg* < ar. *dabbāg* – štavilac, kožar), Tufekčije (< tur. *tüfekçi* < pers. *tufenk* – puškar; zanatlija koji popravlja puške), Sarači (< tur. *saraç* < ar. *sarrāḡ* – sedlar; remenar, sarač; konjušar), Sabljari (< tur. *sap* – drška; sablja – hladno oružje za sječenje), Nedžarići (< tur. *neccār* < ar. *naḡḡār* – tesar; stolar), Kujundžijevići (< tur. *kuyumcu* – zlatar; zanatlija koji izrađuje predmete od zlata i srebra).¹

Kako je u ojkonimima sadržano životno – povijesno i jezično iskustvo, kada im se prilazi iz etimološkoga gledišta, treba imati na umu da nad istim

¹ Etimologije izvođene prema rječniku *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Abdulaha Škaljića iz 1989. godine

ojkonimom mogu supostojati dvije etimologije: naučna i pučka. Iako je prva temeljena na knjigama, druga se kao po aforizmu Marka Twaina *dok istina obuje cipele, laž proputuje pola svijeta*, časkom raširi kroz naselja, pokrajine pa i šire, šireći se i bujajući poput plamena na požarištu. Tako, npr. „Uvriježeno je tumačenje da je današnje ime *Mostara* nastalo preuzimanjem općeg toponima *Stari most* kako se lokalno i tradicionalno nazivao kameni jednolučni most kojega je gradnja završena, pretpostavlja se, 1566. godine“ (Mandić 2004: 13). Na takvim osnovama, najprije su narodna, pa onda i stručna etimologija počele tumačiti da porijeklo imena grada treba usko povezivati sa samim mostom. To su često isticali i putopisci 18. i 19. stoljeća, koji su pohodili Mostar nerijetko iznoseći i mišljenje da je riječ o mostu koji potječe iz rimskog vremena (*Pons-Vetus*). Najčešće se pokušavalo tumačiti da mu je korijen u onima koji sučivali most ili su ubirali taksu za prijelaz preko mosta (jed. *mostar*, mn. *mostari*)², u samoj taksi koja se pri tome ubirala (*mostarina*) ili, pak, u općem nazivu *Stari most* (tj. *Most-stari*) kako se s vremenom počeo nazivati jednolučni kameni most. S obzirom na to da naziv samoga mosta nije bio „*Stari*“ (tj. „*MostStari*“, kao npr. Kaštel Stari, a ne Stari kaštel), a niti je kameni jednolučni most najstariji most Mostara, posljednje navedeno tumačenje je ipak najmanje vjerojatno, dijelom i zato što nije u duhu nijednog od slavenskih narječja koja su korištena na tome području. Na taj jezični nesklad upozorio je još sredinom 19. stoljeća panslavenski povjesničar A. F. Gilferding, a kao rješenje toga pitanja iznosi prijedlog da je grad Mostar ime dobio povratno od svojih stanovnika koji su u početku živjeli u neimenovanom naselju uz most (*Mostari*). (Milošević, Peković 2022: 34)

Izgledno je da je do zanimljivih semantičkih pomaka, došlo i u ojkonomima motiviranim etnikom germanskih doseljenika Sasa: *Sase*, *Saski Do* i *Saski Potok*. U pučkim pričama u tim su naseljima stanovali Sasi, baveći se rudarstvom. Činjenično, to jesu mjesta na kojima su potvrđena nalazišta rude, međutim u ojkonomima je vjerovatno došlo do generaliziranja značenja, tj. semantičkog širenja u značenje profesije. Budući da je slaveniziranje *Sasa* započelo sredinom četrnaestoga stoljeća „kako u Srbiji tako i u Bosni, o čemu ima dosta podataka u pisanim izvorima. Reč *Sas* mogla je već tada da počne da gubi etničko značenje pa da posljednjih decenija samostalnosti srednjovjekovne Srbije i Bosne znači ‘rudar’, analogno imenu vlah“ (Filipović 2000: 6).

U definiranoj skupini ojkonima, moguće je prepoznati i neke ilirske ojkonime (*Bačci*, *Bačevići*, *Bačići*) u kojima je etimologija utvrdila najstarije,

2 Npr. K. JIREČEK - J. RADONIĆ, 1952, str. 397.; H. KREŠEVLJAKOVIĆ - H. KAPIDŽIĆ, 1954, str. 10-11.

tj. zanimanje *bačije*, na ovome terenu. Ištvan Ivanji (1907) je pionirski pisao da je riječ *bač* staroslavenskog porijekla i da *bačija* znači ovčara, odnosno pastira. Novije etimologije tvrde da je *bač* iz tračkog ilirskog jezika, potvrđujući istu semantiku ‘osoba koja se bavi ovčarstvom, pastirstvom ili koja pravi sir’ (Lajos, László 1967: 213).

8. Zaključak

Ojkonomi koji odražavaju zanatske aktivnosti pružaju jedinstvenu povijesnu i ekonomsku karakteristiku područja Bosne i Hercegovine. Tako ojkonomi predstavljaju svojevrsnu sliku jezičnoga prostora, pa je iz ojkonomskih osnova moguće izvesti izvjesne zaključke o poslovima koje su domaći ljudi obavljali radi stjecanja sredstava za život, odnosno o različitim zanimanjima rodonačelnika naselja. Ujedno, ojkonomi postaju i privredna slika Bosne i Hercegovine. Odlučivši se za ovu vrstu imenovanja, Bosanci i Hercegovci su svoja naselja imenovali posredno preko ljudi koji su to mjesto naseljavali i aktivno djelovali na njemu. S tim u vezi, analiza bosanskohercegovačke ojkonomije je utvrdila 84 ojkonomi kojima je naziv zanimanja i djelatnosti poslužio kao motiv u procesu ojkonomizacije. U tom ojkonomskom zbiru potvrđena su 63 različita ojkonomi, i 26 različita zanimanja koja su poslužila kao motivi u tvorbi imena. Pri tome, kovački se zanat pojavio kao najčešća osnova, motivirajući 14 ojkonomi diljem Bosne i Hercegovine. Osim kovačkog zanata, oružarstvo je u službi rata kao usudnog čovjekova pratitelja kroz cijelu povijest, pojavilo se kao drugi najfrekventniji motiv u tvorbi ojkonomi. Osim ovih, prvi doseljenici nekih bosanskohercegovačkih naselja su se bavili i kopanjem rude, proizvodnjom pribora za domaćinstvo što je obuhvatalo i proizvodnju pomagala u stočarstvu, zemljoradnji, tovaranju, zatim izradom odijevnih predmeta i uresa itd. Tako su mnoge realije iz domena grnčarstva, sepetarstva, zlatarstva, kožarstva i sl., našli odraza u domaćoj ojkonomiji. Međutim, kao nekada mlinovi žito, vrijeme je „samljelo“ većinu zanata, zbog čega su neki nazivi profesija nestali i ostali samo u geografskim nazivima. Zahvaljujući tome, možemo utvrditi ranije ekonomske aktivnosti u nekim naseljima, i uporediti drevne i aktuelne profesije. Među bosanskohercegovačkim ojkonomima nalaze se imena povezana s aktivnošću kao što je trgovina. Semantika tih ojkonomi svjedoče još jedan vid domaće prošlosti, potvrđujući načine kako je Bosna i Hercegovina postajala trgovački aktivna: najprije na otvorenome prostoru – trgovima i poljima, i samo određenim

danima (npr. Nedjeljišta, Trgovište), a potom sustavnije i organiziranije (npr. Vašarište, Pazarić) doprinoseći razvoju naselja.

U pogledu tvorbe, većina ojkonima ovoga tipa ima oblik *pluralia tantum* (npr. Bakrač, Kovači, Sarači, Kopijari, Kramari, Lončari, Puškari, Sabljari, Sepetari, Stupari, Zlatari, Tufekčije), nastali od množine u značenju kolektiva, principom: Kovači ‘mjesto koje su naselili ljudi koji se bave kovačkim zanatom’, manji broj primjera ostvaren je u obliku jednine (npr. Kovačevo Polje, Kovačevo Selo, Kramar Selo), što navodi na zaključak da je razvoj ove ojkonimske strukture bio dvosmjern, u smjeru singularizacije primarnih pluralnih oblika i pluralizacije primarnih singularnih oblika.

Etimološki je pristup ojkonimima doveo do zaključka da veći broj ojkonima u stukturi ima nazive zanatskih ili drugih zanimanja orijentalnog porijekla, budući da se većina zanata razvila i doživljela svoj vrhunac tokom osmanlijske uprave nad Bosnom i Hercegovinom koja je trajala 423 godine. Pored ojkonima orijentalnoga porijekla (npr. Bakrač, Sarači, Sabljari, Sepetari, Tabaci, Tufekčije, Nedžarići), izvijestan broj svjedoči međujezične dodire s njemačkim jezikom (Kramari, Kramar Selo, Puškari, Sase), dok primjeri Bačci, Bačevići, Bačići svjedoče usamljenu osnovu iz ilirskog jezika, potvrđujući tezu da se ilirski supstrat zadržao samo u onomastici. Primjeri koji svjedoče najstarije radinosti od kojih su mnoge donesene vjerovatno iz pradomovine Slavena, svjedoče slavenski kontinuum u pogledu ovakvoga načina imenovanja (Gunjaci, Kopljevići, Kopijari, Kovači, Lončari, Mesari, Ovčari, Zlatari, Crepljani, Pepelari).

Naposljetku, u svim naseljima čija su imena bila predmetom analiziranja u ovome radu, danas ne postoje ili se nalaze tek sitni ostaci nekadašnje zanatske prisutnosti, što je potvrda bosanskome frazemu „vrijeme gradi – vrijeme razgrađuje“. Ujedno, dokaz je onome *nomen est omen*, da je ime znak onoga što je nekad bilo.

Popis općina i njihovih skraćenica korištenih u radu

općina	skraćeni- nica
Banovići	BA
Banja Luka	BL
Berkovići	BE
Bihać	BIH
Bijeljina	BI
Bileća	BIL
Bosanska Krupa	BK
Bosanski Petrovac	BP
Bosansko Grahovo	BG
Brčko	BRČ
Bratunac	BRA
Breza	BRE
Brod	BR
Bugojno	BUG
Busovača	BUS
Bužim	BUŽ
Cazin	CA
Centar	CE
Čajniče	Č
Čapljina	ČA
Čelić	ČE
Čelinac	ČEL
Čitluk	ČI
Derventa	DE
Doboj	DO
Doboj-Istok	DI
Doboj-Jug	DJ

općina	skraćeni- nica
Dobretići	DOB
Domaljevac	DOM
Donji Vakuf	DV
Donji Žabar	DŽ
Drvar	DR
Foča	FOČ
Fojnica	FOJ
Gacko	GA
Glamoč	GL
Goražde	GO
Gornji Vakuf – Ukoplje	GVU
Gračanica	GRČ
Gradačac	GDČ
Gradiška	GDŠ
Grude	GR
Hadžići	HA
Han Pijesak	HP
Ilidža	IL
Ilijaš	ILŠ
Istočna Ilidža	II
Istočni Drvar	ID
Istočni Mostar	IM
Istočni Stari Grad	ISG
Istočno Novo Sarajevo	INS
Istočno Sarajevo	IS
Jablanica	JAB
Jajce	JA

općina	skraćeni- nica
Jezero	JEZ
Kakanj	KA
Kalesija	KLS
Kalinovik	KLK
Kiseljak	KI
Kladanj	KL
Ključ	KLJ
Knežev	KN
Konjic	KNJ
Kostajnica	KO
Kotor Varoš	KV
Kozarska Dubica	KD
Krešev	KR
Krupa na Uni	KNU
Kupres	KU
Laktaši	LA
Livno	LI
Lopare	LO
Lukavac	LU
Ljubinja	LJU
Ljubuški	LJUB
Maglaj	MA
Milići	MI
Modriča	MOD
Mostar	MO
Mrkonjić Grad	MG
Neum	NE
Nevesinje	NEV

općina	skraćeni- nica
Novi Grad	NG
Novi Grad Sarajevo	NGS
Novi Travnik	NT
Novo Gorađe	NGO
Novo Sarajevo	NS
Odžak	ODŽ
Olovo	OL
Orašje	OR
Osmaci	OS
Oštra Luka	OŠL
Pale	PA
Pelagićevo	PE
Petrovac	PTC
Petrovo	PTO
Posušje	PS
Prijedor	PR
Prnjavor	PRNJ
Prozor-Rama	PR
Ravno	RA
Ribnik	RI
Rogatica	RO
Rudo	RU
Sanski Most	SM
Sapna	SAP
Sarajevo	SAR
Sokolac	SO
Srbac	SRB
Srebrenica	SRC
Srebrenik	SRK
Stanari	STA

općina	skraćeni- nica
Stari Grad	SG
Stolac	STO
Šamac	ŠA
Šekovići	ŠE
Šipovo	ŠI
Široki Brijeg	ŠB
Teočak	TEO
Teslić	TES
Tešanj	TEŠ
Tomislavgrad	TO
Travnik	TR
Trebinje	TRB
Trnovo	TRN
Tuzla	TZ
Ugljevik	UG
Usora	US
Ustiprača	UP
Vareš	VAR
Velika Kladuša	VK
Visoko	VIS
Višegrad	VIŠ
Vitez	VIT
Vlasenica	VL
Vogošća	VO
Vukosavlje	VU
Zavidovići	ZA
Zenica	ZE
Zvornik	ZV
Žepče	ŽE
Živinice	ŽI

Izvori

- Sistemska/sustavna spisak općina i naseljenih mjesta Bosne i Hercegovine* (2013), Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Federalni zavod za statistiku FBiH, Republički zavod za statistiku RS, Sarajevo
- Abecedni spisak naselja u SFRJ. Promene u sastavu i nazivima naselja za period 1948-1990* (1991), Savezni zavod za statistiku SFRJ, Beograd
- Imenik naseljenih mjesta u SFRJ* (1985), Novinsko-izdavačka ustanova, Službeni list SFRJ, Beograd
- Stanovništvo Bosne i Hercegovine. Narodnosni sastav po naseljima* (1995), Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb

Literatura

- Andrić, Ivo (1989), *Staze, lica, predeli*, Svjetlost, Sarajevo
- Anđelić, Pavao (1963), *Trgovište, varoš i grad u srednjovjekovnoj Bosni – Prilog tipologiji naselja*, GZM Arheologija, Sarajevo
- Aladžuz, Vahidin (2016), *Hadžićka toponimija*, Općina Hadžići, Hadžići
- Ćopić, Branko (1980), *Bašta sljezove boje*, Sarajevo–Beograd
- Dedić, Enes (2015), „Toponomastička građa srednjovjekovne Bosne”, *Historijska traganja* 15, 161–195
- Filipović, Milenko (1969), *Zvornička Spreča, Prilozi etnološkom poznavanju sjeveroistočne Bosne*, Sarajevo
- Filipović, Milenko S. (1969a), *Majejica. S osobitim obzirom na etničku prošlost i etničke osobine majejičkih Srba*, ANUBiH, Sarajevo
- Filipović, Milenko S. (1969b), *Prilozi etnološkom poznavanju sjeveroistočne Bosne*, ANUBiH, Sarajevo
- Filipović, Milenko (2000), „Baština srednjovjekovnih rudara Sasa u južnoslovenskim zemljama“, *Godišnjak ANUBiH*, knj. XXXI, Centar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo, 5–36
- Hadžijahić, Muhamed (1972), *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878.*, Separat iz priloga za proučavanje istorije Sarajeva, Sarajevo
- Haverić, Đenita, Amela Šehović (2020), „Leksika orijentalnog porijekla u mikrotoponimima Sarajeva“, *Društvene i humanističke studije* 4/13, Filozofski fakultet, Tuzla, 39–54
- Haverić, Đenita, Amela Šehović (2017), *Riječi perzijskog porijekla u bosanskom jeziku*, Institut za jezik, Sarajevo

- Ibrišimović, Nihada (2018), *Rudarska terminologija u Varešu*, Slavistički komitet, Sarajevo.
- Iványi István (1907), *Bács-Bodrog Vármegye földrajzi és történelmi helynévtára*. III–V., Szabadka
- Jahić, Dževad (2011), *Rječnik bosanskoga jezika G–J*, ANUBiH, Sarajevo
- Kiss Lajos, Papp László (1967), *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I. A–Gy*, Budapest
- Kovačević, Desanka (1961), *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, Knjiga 13, Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, Sarajevo
- Milošević, Ante, Željko Peković (2022), *Stari mostovi i utvrde Mostara*, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Dubrovnik-Split
- Nikolić, Svetozar (1966–1967), “*Nomina agentis u staroslavenskom jeziku*”, *Južnoslavenski filolog*, XXVII (1–2), 1–84
- Saparov, Arseny (2003), „The alteration of place names and construction of national identity in Soviet Armenia“, *Cahiers du Monde russe* 44/1. 179–198
- Segetlija, Zdenko (2002), *Maloprodaja u Republici Hrvatskoj*, Osijek
- Šimundić, Mate (1982), *Nepoznata i manje poznata hrvatska osobna imena IX., X. i XI. stoljeća. Filologija*, (11), 159–195
- Šimunović, Petar (1976), „Problemi u jugoslavenskoj onomastici“, *Prva jugoslovenska onomastička konferencija*, SANU, 187–200
- Škaljić, Abdulah (1989), *Turcizmi u srpskohrvatskome jeziku*, Svjetlost, Sarajevo
- Tilley, Chris (1994), *A Phenomenology of Landscape. Places, Paths and Monuments*, Oxford

Adresa autora

Author's address

Indira Šabić

Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli

indira.sabic@untz.ba

NOMINA AGENTIS ET PROFESSIONIS IN OIKONYMS OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summery

In the article, the authors analyze the oikonyms of Bosnia and Herzegovina in which *nomina agentis* and *nomina professionis* were the motives in the naming process. The examples show how the names of occupations and professions perform the function of oikonyms. It is determined which trades and other activities were most often used in the formation of oikonyms; by which formation processes and to what extent did the foreign words participate in the process of oikonimisation. Following the examples of oikonyms in the meaning of *nomina agentis et professionis*, the authors tried to define the mode of naming and the ways in which the Bosnians and Herzegovinians have created for centuries and formed their own oikonymy, one of the essential characteristics of the language and their own uniqueness. In this regard, 84 oikonyms were confirmed for which the name of occupation and activity served as a motive in the process of oikonimisation. In this oikonym collection, 63 different oikonyms and 26 different occupations were confirmed, which served as motives in the formation of names.

Keywords: onomastics, toponyms, oikonyms, *nomina agentis*, *nomina professionis*, professional identity, spatial identity